

hip ob kom leži in mu pripoveduje isto zgodbo. Mila Sonja. Gotovo je tudi njej težko. Ne bo se več zapirala. Sprejela jo bo, kakršna bo pač prišla. Pa čeprav se tisto še kdaj ponovi. Tudi Bert bo ostal, dokler bo želel. Ne bo ga podila. Ravnala bo, kakor ji bo pač prijalo.

Bertova toplota jo je vso prevzela. Popustila je dobremu valovanju teme.

Tako bo življenje. Kdor bo trenutno pri njej, bo prvi. Dve polovici pač, ki se nikdar ne bosta zložili. Sama ne bo mogla pomagati, Sonja ne in Bert ne. Nihče.

«Draga, zdaj pa spi. Prespi vse, prav vse. Čuval te bom. In nič ne skrbi, saj je vse v redu. Verjemi, Darja.»

Zaprla je oči, varno spravljenjena v njegovi skrbi, a ni mogla zaspiti. Se vedno je poskušala zlititi obe polovici življenja, kar naprej si je prizadevala, a slutnja ji je pravila, da ju ne bo nikoli spojila.

Velika odločitev za majhno stvar

Vladimir Kavčič

V skladu z navodili, ki mu jih je bila dala Tilly, predvsem pa zato, ker je samota postala njegova intimna potreba, se je Dimitrij izogibal znancev. Z Žoržem celo v službo nista več prihajala skupaj, temveč drug za drugim. To se sicer ni zgodilo zato, ker bi bil Dimitrij naravnost pokazal, da mu ni do njegove družbe, temveč enostavno zato, ker je po cesti tako hitel, da ga Žorž ni mogel več dohajati. Čeprav se je trudil na vse načine, so bili njegovi koraki prekratki. Tudi če je molčal, ni zmoget Dimitrijeve naglice. Dimitrijevo ravnanje ga je hote ali nehote žalilo, saj mu je pripisoval večji pomen, kot ga je imelo na prvi pogled. Zaostajanje je bilo, vsaj zanj, slabo znamenje. Vzrokov za to spremembo sicer ni iskal pri sebi, trudil pa se je, da bi bil Dimitriju enakovreden sopotnik. Ta želja je bila toliko močnejša, ker se je zavedal, da ga je še pred kratkim vsestransko prekašal. Če je stekel, ga je res dohitel in je bil naslednjih nekaj korakov tesno ob njem, toda istočasno je tudi že opazil, kako zaostaja. Lastna nemoč ga je poniževala, razen tega je bilo še nekaj, nekakšne notranje prepreke, ki so mu branile, da bi prevzemal tuje navade. V tem mestu namreč ni bilo nikogar, ki bi tekal, razen psov in morda, izjemoma, otrok. Pri prvih kot pri drugih je bil cilj takšne narave, da se mu je lahko samo posmehoval. Počasna hoja pa je v sebi skrivala nevsakdanje vrednosti, ki jih je komaj bilo mogoče pojasniti.

Zorž je bil v tem mestu takorekoč doma. Marsikatera neznatna sprememba, ki je Dimitrij ni niti opazil, je imela zanj globlji pomen. Poznal je mnogo ljudi, po videzu in iz izložbe, približno je lahko sklepal, kam sodi ta ali oni in kaj lahko od njega pričakuje. V zadnjem času so se na ulicah prikazali nekateri meščani, ki jih prej sploh ni bilo videti. Mnoge od njih je poznal, čeprav jih še ni bil srečal. Iz razgovorov s tovariši in znanci je dognal, da tudi oni niso nič na boljšem. Kajti teh meščanov, ki so zdaj prišli na spregled, prej sploh ni bilo na ulice ali pa so švigali po njih v avtomobilih, črnih kot noč. Zaradi hitrosti in temnih stekel, jih ni nihče prepoznal. Med mimoidočimi se je sicer vselej na ta ali oni način raznesel glas, kdo prihaja, ali kdo je mimo. Včasih je kar večje skupine hkrati prevzela radovednost, če se bo napovedana oseba resnično pojavila in če jo bo mogoče prepoznati. V takšnih primerih so jo celo čakali. In potem, ko je kolona z oglušujočim tuljenjem zdrvela mimo, se je med ljudmi pogosto vnel prepir, v katerem vozilu je bil znani meščan, kakšen je bil in če je sploh bil. Našli so se celo taki, ki so trdili, da so čakali zaman. Po njihovem prepričanju je bil avtomobil prazen. Drugi so menili, da je meščan imel brke, to je med navzočimi povzročilo zadrego, kajti poznali so samo meščana z brado. Dejstvo, da si več ne brije brade, pa bi utegnilo napovedati pomembne spremembe v mestnem življenju. Seveda so se med prisotnimi znašli bolj in manj vneti zagovorniki takšnih sprememb. Tedaj so bolj vneti marsikaj očitali manj vnetim, slednji pa so se opravičevali in na kraju samem skušali popraviti zamujeno.

V zadnjem času je bilo takšnih prizorov vedno več. Marsikateri znani meščan (med njimi tudi načelniki, inšpektorji in sekretarji) se je v poznem popoldnevu enostavno pojavil v mestu, na ulici. Nobenemu od njih ne bi bilo mogoče očitati, da je hodil. Takšna vsakdanja oznaka bi bila zanj žaljiva, kajti gibal se je na povsem svojevrsten način. Kaj je bilo v tem načinu posebnega, najbrž nihče od običajnih prebivalcev mesta ne bi znal pojasniti. Celó v skrivnosti posvečeni posamezniki, so zmajevali z rameni. Vendar je bilo najmanj poučenim jasno, da to ni običajna hoja, hoja s ciljem. Znanemu meščanu se ni nikamor mudilo. Hitel ni niti v službo niti domov, sploh ni hitel. Hodil je kar tako, umirjeno, s pogledom uprtim v prihodnost, in se ni pustil vznemirjati od nepomembnih vsakdanjosti. Običajno je med sprehodom (a to kakor da ni bil sprehod, saj so se meščani sprehajali le po mestnem parku), sklenil roke na hrbtu ali v velikem loku vrtel sprehajalno palico.

Prebivalci mesta so bili dobrodušni ljudje, ki so nekaj vedeli celo o tem, kaj se spodobi. Če so se pred tedni bili pripravljani še telesno spoprijeti zaradi različnih mnenj o barvi obleke znane osebe, pa je zdaj, ko so jo imeli pred seboj, niso niti pogledali. Pogledali že, celo tako natančno, da jim ni ušla nobena podrobnost, vendar na način, ki ga niti opazovani niti drugi meščani niso

občutili kot zvedavost. Vse drugo je bilo sicer nevažno — peš hoja pa je v mestu pridobila na ugledu. Takšen je bil pač razvoj, a tega ni mogoče zavreti! Sprehajalec seveda ni dolgo ostal na ulici. Sel je od enega vogala do drugega, zavil v sosednjo ulico, kamor je prav tedaj zapeljal tudi njegov avto, neslišno in neopazno, pomežiknil z lučmi v levo in desno. Sofer je odprl vrata ravno v trenutku, ko je sprehajalec prišel do njih. Utrujen od poti se je ta zleknil v mehko usnje in stroj je že zdrknil v mračno daljo običajnega dne. Toda peš hoja je vseeno pridobivala na ugledu! Celo tedaj, kadar ni bila niti najmanj podobna svetlim zgledom. Ko sta z Dimitrijem vsako jutro tako nesmiselno in nečloveško hitela v službo, se je Zorž z melanholijo spominjal tistih časov, ko sta še hodila umirjeno, saj je bil njun tedanji način zelo blizu temu, kar je zdaj veljalo za vzvišeno. Toda Dimitrij očitno ni imel niti najmanjšega posluha za zahteve časa. V njegovem obnašanju je bilo celo nekaj, kar je spominjalo na kljubovanje. To pa je moglo pomeniti, da prezira navade, ali pa da je že pred njimi. Zorža je vznemirjala predvsem zadnja možnost.

V resnici je Dimitrij samo hitel. Hotel je dokazati, da nekaj zmore in nič več ni razmišljal o posledicah svojih prizadevanj. Imel je namreč zagotovilo, da spisi res vsebujejo tisto, kar mu je bilo sporočeno na začetku. Zdaj je bilo odvisno le še od njegove vzdržnosti, kdaj in kako se bo otresel pomislekov, ali pa jih bo dokončno priznal kot dejstvo. Kljub Zorževim opominom je tudi popoldne ostajal v uradnih prostorih. S tem se je njegov način življenja znatno spremenil: Jedel je lahko samo še zjutraj in zvečer pred spanjem. Njegov organizem pa se je počasi privajal na novi red, kar je pomenilo, da se sploh ne namerava prilagoditi. Pozno popoldne, že pred nastopom mraka, je postal neobčutljiv, apatičen do vsega. Niti lastna misel ga ni mogla več razgibati. Celo želja po Danuški je bledela. Čeprav ni zamudil niti dneva, da je ne bi čakal na Glavnem trgu, to vendarle ni bilo več hrepenenje, ki ga je žgalo prej. Slonel je na enem od vogalov Glavnega trga in se le na pol razgledoval okoli sebe. Večkrat se mu je pripetilo, da je spal z odprtimi očmi. Ko ga je zmogla utrujenost, ni več dojemal predmetov okoli sebe; skrivljen v dve gube je včasih zdrknil na pločnik in zaspal. Vendar oči ni zaprl. Vedel je, da vsakega mimo-idočega meščana zanima le to, če še gleda. Dokler je imel odprte oči, so bili lahko mirni: Tujec je še živel. Če bi se svoji slabosti dal zapeljati tako daleč, da bi priprl veke, tedaj bi bili ogorčeni. Zbrali bi se okrog njega in gromko vzklikali. Nekdo bi pozval bolničarje. Ko bi prispeli, bi bilo vsako pojasnjevanje odveč, vse bi izzvenelo kot pretveza. Meščani se niso dali motiti, čeprav so bili že moteni. V njihovih postopkih je z lahkoto odkril svetohlinstvo, vendar se je še to zdelo iskreno.

Devet dni zapovrstjo je delal tudi popoldne in pod večer prihajal na Glavni trg. Danuška niti enkrat ni prišla mimo. Pravzaprav je ni več pričakoval. Saj ni

vedel, kaj bi ji rekel, če bi zares prišla, imel ni nobene predstave o tem, kaj bi storil, če bi se nenadoma znašla poleg njega. Le zjutraj so ga včasih še prebujali spomini. Toda vsakdanji red stvari jih je vselej hitro potisnil v ozadje. Ko je stal pred visokim kupom spisov, se je razblinila vsaka misel.

Posebno hitro so minevali popoldnevi. Tedaj je bila vsa hiša zavita v molk. Edina vez z zunanjim svetom so bila odprta vrata v inšpektorjevo sobo. Tja je namreč hodil gledat, če se že mrači. V to sobo je od nekod vendarle vdiral dnevena svetloba; ko je začela ugašati, je to pomenilo, da je večer že blizu. Zaprl je svojo pisarnico in odšel na cesto. Tam je bilo še razmeroma svetlo, vseeno pa je moral hitro stopiti proti Glavnemu trgu, da ga ne bi prehitel mrak. Zvečer je Dimitrij vselej odhajal sam. Hodniki in stopnišča so bila prazna. Vratar je čepel v enem izmed kotov ali pa enostavno spal na debeli preprogi, ki jo je menda prav v ta namen postavil tja. Izhodna vrata, zapahnjena s tremi zapahi, pa so se odpirala neslišno. Prav zato je Dimitrij sklepal, da ga vratar opazuje — miže.

Desetega dne je kmalu potem, ko so se izpraznile pisarne, rahlo potrkalo na vrata Dimitrijeve sobe. Ko je vstal od razgrnjenih aktov, da bi pogledal ven, ni slišal nobenih stopinj, vseeno pa je pred pragom našel zločljivo vojaško posodo, polno tople, prijetno dišeče jedi, z žlico in velikim kosom kruha na vrhu. Sprva se mu je zdelo, da ga oči varajo, ko pa privid ni hotel izginiti, je bil prepričan, da se hoče nekdo ponorčevati z njim. Čakal je na porogljiv smeh iz kakega skritega kota, a ga ni bilo. Vonj jedi pa je postajal vse bolj in bolj stvaren, vzbujal mu je tek, ki ga z voljo ni bilo mogoče več krotiti. Oprezujoč na vse strani se je po prstih približal skodeli in jo dvignil. Domislil se je, da jo je najbrž poslala Tilly. Vonj ga je namreč spominjal na kosilo pri njej, a žal tudi na njegove posledice. Ko je zajel prvo žlico, ga je spomin že tudi zanesel na smetišče v predmestju, toda krči, ki so ga mučili tedaj, se niso ponovili. Jedel je, sam v sebi poražen. Izpraznil je že dve posodi, ko se je spomnil, da bi pravzaprav lahko tudi sedel, sedel pa vseeno ni. Se vedno je oprezoval proti vratom, ki so vodila na hodnik; bal se je, da bi njegova sramota tudi drugim prišla na oči. Hodnik pa je bil prazen. Kljub temu, da ni slišal na hodniku nobenih korakov, pa zvečer posod ni bilo več tam, kjer jih je pustil.

Iz službe je sicer odhajal še poln moči, toda notranje ni bil več tako trden kot še pred dnevi. Bilo mu je povsem jasno, da njegovo postajanje na Glavnem trgu že presega vsako razumno mero, a je vseeno krenil tja. Ko je videl trg, je lahko odšel proti domu. Bil je prepričan, da ne bo več mislil na Danuško, kljub temu pa je še isti večer sklenil, da jo mora poiskati. Načrt je bil preprost: Naslednjega dne bo nekoliko prej kot običajno zapustil pisarno in odšel naravnost k njej domov. Tedaj bo vsaj zvedel, kje je, morda pa jo bo celo videl,

morda ga bo pričakala na pragu. S tem, da je svojemu hrepenenju odprl nove poti, mu je bilo v znatni meri tudi že zadoščeno. Prebudile so se spet misli, ki jih je več dni vztrajno zavračal: Kakšen smisel ima, da tako prepričljivo vara samega sebe. On sanja o Danuški, med tem pa se z njim nekaj dogaja? Ali je to še sploh on? Odgovoriti si ni mogel, prej ga je premagala utrujenost.

Naslednjega dne pa je kosilo že pričakoval. Ko je odzvonilo, je nekajkrat celo pogledal, če je že postavljeno. Bal se je, da se ne bi shladilo. Naposled ga je našel in tedaj je bil prepričan, da sebi lahko dovoli majhno razkošje. Na hodniku je poiskal vodovodno pipo, si zmočil roke in obraz ter jih obrisal ob srajco. Nato je svojo mizo pregrnil s starim časopisom in sedel. Jedel je počasi in z užitkom. Preden je končal, pa se je pojavila Tilly. Prišla je neslišno, kot da se je priplazila. Dimitriju se je zdela samozavestna in dobre volje, vendar drugačna kot ob zadnjem srečanju. Odložil je žlico in vstal.

— Ne prihajam, da bi te motila, temveč da te spodbudim, je pojasnila svojo prisotnost. — Najprej končaj s kosilom. Med tem ti bom pomagala. Prav poseben užitek je, če se kdaj pa kdaj vrneš v preteklost, k začetku. Jaz sem začela na isti način kot ti. Drugi tudi... Spominjam se prihoda inšpektorja Kosa... On je dobil v pregled dvakrat večjo grmado, kot je tvoja. Za pol leta se je zaklenil v sobo in je najbrž niti pogledal ni. Ko so po šestih mesecih njegovo pisarno komisijsko odprli, je bilo na papirjih že za prst prahu. Akti so bili nedotaknjeni, le v najtemnejšem kotu so našli razgrebene in povaljane papirje, pravo vdolbino, v kateri je Kos spal. To dejstvo pa ga ni niti najmanj razorožilo. Njegova prostodušnost je komisijo celo spravila v dobro voljo. S svojim ravnanjem je namreč dokazal nekatere pomanjkljivosti našega poslovanja. Po tistem je njegova pot šla naglo navzgor. Iz neznatne napake je napravil veliko kariero. Zakaj to pripovedujem? Znano je, da nisem ravnodušna niti do tebe niti do tvoje nadaljnje usode. Žal še ne vem, če si zadosti bister, da bi znal izkoristiti nastali položaj. Dala sem ti enako delo, kot ga je nekoč dobil tvoj inšpektor. Posnemati ga ne moreš, njegov trik je znan. Bojim se, da si naša navodila razumel preveč dobesedno, s tem pa nočem reči, da si jih razumel napačno. Znajti se moraš sam...

— Kvečjemu lahko ugotovim, da tistega, kar iščem, tu ni..., je zaskrbljeno odvrnil Dimitrij. — Sploh ni, ali pa je v zelo majhni meri. Nekaj stotin spisov sem že izločil, ne da bi jim našel dvojnike. Ali je ta ugotovitev zadosti pomembna, da mi bo pomagala dalje? Kvišku tako ne stremim...

— Ne, je odkimala Tilly. — Takšna ugotovitev bi pomenila nezaupnico tistim, ki so ti delo naložili.

— Kaj lahko še storim?

— Zavlačuj.

— Je ta nasvet privatnega značaja, ali pa je morda uraden? V drugem primeru bi se razlikoval od vaših dosedanjih navodil.

— Tudi v prvem..., je zamišljeno pojasnjevala Tilly, vendar stavka ni izgovorila. Njen pogled je bil obrnjen v tla, v številko nekega spisa. — Ti nočeš razumeti, da bi ti rada pomagala. Nekaj moraš storiti tudi sam. Prvotna naloga je povsem točna. Vendar..., če se z zavlačevanjem najde kakšen izhod, je tudi upravičen. Delo bi res moral opraviti čimprej... Številne naloge nas silijo, da hitimo. Ti je inšpektor Kos že razložil svoj načrt?

— Že dolgo nisem govoril z njim. Zadnji teden ga niti ni v službo.

— Ni ga v pisarni, to pač..., ga je popravila Tilly. — Gre za načrt mornariškega kapitana. Vsekakor bi te moral zanimati...

— Resnično sem v zadregi, se je branil Dimitrij. — Vprašanje teh aktov še ni rešeno, vi pa me že vpletate v nove kombinacije. Ne vem, kaj naj storim...

— To se je zgodilo že marsikomu izmed nas, nikomur pa ne padé na misel, da bi to razglašal. Ravnala bom, kot da te nisem slišala. To je obenem tudi nasvet. Ne zadržuj me. Načrt mornariškega kapitana te bo vsekakor zanimal. Celó za svojega ga boš sprejl. Saj nam že ves čas, odkar si tu, zatrjuješ, da se hočeš posvetiti neki veliki stvari. Dolgo smo čakal, da bi nam naposled le odkril to svojo »veliko stvar«. Da ni morda čisto navadno strašilo za vrabce, kot bi dejali naši predniki? Mahal si nam z njim pod nosom, toda otipati ga nisi dal. Bilo je sklenjeno, da je to le ena od velikih utvar, ki jih nosiš v svoji glavi. Ob isti priliki je bilo tudi sklenjeno, da so takšne utvare lepe in vredne priznanja, vendar le tedaj, če so pravilno usmerjene. V skladu z našimi interesi in našimi cilji! Spet sem bila jaz tista, ki sem sprejela odgovorno dolžnost, da ti to sporočim. V tebi je velika pripravljenost, recimo, da je res velika, toda vsebine ji nisi znal dati. Vsebino ji lahko damo samo mi.

— Moja ideja nikakor ni brez vsebine. Toda niti najmanjše možnosti še nisem imel...

— Možnosti se ne dajejo, možnosti se jemljejo. Priznaj, da nisi ničesar vzel. Za svoj nedejavnost ne moreš kriviti nas. Čakal si, da ti bomo dali vsebino, obenem pa te je ravno ta vsebina omejevala in ti zbujala odpor. Javno si nam še pripadal, intimno nič več. V spanju si govoril zoper našo Ustanovo. Grimase, ki si jih dovoljuješ pred ogledalom, so tipično sovražne. Nanašajo se lahko samo na nas.

— Zjutraj si pogledam zobe, nič drugega.

— Strmiš v lastno žrelo, misliš pa na naša. Poznam notranja pota... Vendar se ne bi rada pričkala s teboj. Všeč si mi, kakršen si. Všeč kot moški. Vezan si na nas. Drugače ni mogoče delovati. To bi lahko tudi že sam vedel. To je tudi edino, kar hočeš, zapomni si že! Sodeloval boš pri izvedbi kapitanovega načrta!

— Še vedno ga ne poznam.

— To ni razlog, da ne bi mogel dati svojega pristanka. Saj si ga že dal. Tedaj ko si prišel... Tu vendar vlada ustaljen red, preizkušen sistem, ki se je imenitno obnesel in ga še nadalje utrjujemo. To si seveda vedel že zdavnaj. Tu si lahko vzmet, ne moreš pa biti kolo. To lahko postaneš sčasoma in pod posebnimi pogoji. Načrt mornariškega kapitana se povsem sklada s tvojimi nameni. Je velik in ima to prednost, da je konkreten. Vse velike stvari so sestavljene iz malih. Sploh niso velike... Toda to ne more biti tvoje stališče... V našem mestu imamo reko. Najbrž si jo že opazil, čeprav za to nisi imel službenega razloga. Dosedaj je služila mestu samo za okras, tako vsaj mislijo nekateri. V resnici ni služila nikomur. Skratka, bila je od pamtiveka, kar tako, ker nekje pač mora biti. Nihče je ni napeljal ravno toč, sama si je izbrala to strugo. V nekem pogledu je prišla prav. Civilizacija je prinesla mestu kanalizacijo, a kam bi jo speljali, če ne bi imeli reke. Da smo jo pa imeli, ni njena zasluga. Reka je pač tu... Zdaj naj bi naposled nečemu služila. Mornariški kapitan, ki je že v pokoju, hoče, da bi po njej plule ladje. Sredi mesta namerava postaviti pristanišče. Zamisli ne poznam do vseh podrobnosti, poučeni pa trdijo, da je veličastna. Našemu mestu bi dala nov ritem. Posledice bi bile vsestranske. Naša Ustanova jih je dolžna predvideti in preiskati. Tudi posledice in njihove posledice. Ne da bi se spuščali v samo izvedbo načrta, dovolj je, če ga poznamo. Ustanovili smo majhen štab, ki bo vodil vso zadevo. Načeljuje mu inšpektor Kos. Na moj predlog so mu dodelili tudi tebe. Skušam napraviti vse, da bi te uveljavila. Izvedbi tega načrta pripisujemo največji pomen, ne samo kar zadeva mornariškega kapitana, temveč tudi kar zadeva inšpektorja Kosa in tebe. Opravičiti moraš moje zaupanje. Delaj odločno, natančno, samostojno. Za sleherni ukrep si daj izstaviti pismeno povelje. Tako boš izpolnil svoj veliki načrt. Saj si želiš samo to?

— To pomeni, da so vsi drugi načrti padli v vodo? Pooblastila, ki sem jih dobil za samostojno delo, ne veljajo več?

— Ne tako. Z reko nisi v nikakršni zvezi. Takšen sklep bi bil napačen. Nismo zanesenjaki in vemo, kaj hočemo. Važne so tudi tvoje zmogljivosti. Zvedela sem, da si ternal zaradi dela. Zdaj ga imaš, in kaj si napravil zadnji teden? Moja pooblastila še vedno veljajo. Menda ne boš krivil mene, če jih nisi mogel izkoristiti. Zdaj te seznanjam z novo nalogo, a se spet izmikaš. Ali te ne bi mogla tudi jaz vprašati, kdaj sploh nameravaš začeti? Kakšne koristi si lahko obetamo od tvoje prihodnosti?

— Saj se nikoli ne moremo niti do kraja pogovoriti...

— Zakaj odlašáš? Ker slutiš, da bi bil ta razgovor zate neprijeten? Izogibaš se mrzlemu tušu. Že večkrat sem ti zatrdila, da sem ti vsak hip na razpolago.

V mojo pisarno se ne prikažeš, domov ne prihajaš. Morda zate nisem dovolj privlačna, morda moj dom ni dovolj udoben, da bi mogel zadovoljiti tvojim zahtevam. Od vseh možnosti, ki ti jih nudim, se nisi oprijel niti ene. Ali se sploh zavedaš, da postajaš žaljiv in jaz smešna v svojih lastnih očeh? S teboj je nekaj narobe, nočeš se prilagoditi. Zahtevaš, da bi se drugi prilagodili tebi. Ali se sploh hočeš zavedati posledic takšnega ravnanja? Živiš odmaknjeno in nestvarno. Nisi več zmožen trezne presoje. Razmišljala sem že, kdo je kriv vsega tega... Jasno, ženska! Toda ne jaz! Jaz bi te znala voditi. Neka druga, ki je komaj vredna, da nosi svoje ime...

— Ženska vidi samo žensko, je ironično ugotovil Dimitrij.

— Fant moj, je vzkliknila Tilly in zmajala z glavo. — Slepota ni dar, ki bi ga bilo treba gojiti. Nesreča je. Kako globoko si moral zdrkniti sam pred seboj in pred drugimi, da se je tako oklepaš. To se sicer pripeti vsakemu moškemu, verjela pa sem, da te bom obvarovala... Misliš, da si našel izhod? Zapustil si en kraj in eno ženo, da si prišel v drugega in našel drugo. Ta zgodba nima konca. Poznam tvoje nočne poti... Brezuspesne poskuse, da bi jo našel... Službo zanemarjaš in mene. Pri tem pa sploh ne veš, kakšno je to dekle v resnici. Na kaj sploh vežeš svojo prihodnost?

— Resnico vidi vsak po svoje. Morda iluzija... Prav, pristajam nanjo. In kaj je pravzaprav resničnost? Ali ni že tisti del stvarnosti, ki ga občutimo vsak dan, pogosto popolnoma nesmiseln? Ali z utvarami ne obvladujemo resničnosti celo tedaj, ko nam je najmanj prijazna in naklonjena. Ne izmišljamo si novih svetov tjavendan, temveč v stiski, ki smo jo dolžni spoštovati. Kolikor bolj so naše iluzije odmaknjene od resničnosti, toliko bolj je ta resničnost za nas nesprejemljiva. Prej ali slej tako spet treščimo na asfalt...

— Točno je samo zadnje. Kajti že drviš navzdol. Drviš, to morda ni pravi izraz. Mislim višine, ki jih ti nisi dosegel. Kljub nezatni višini pa je padec lahko silovit. Čeprav je predmet, ki pada, lahak kot pero. Naravni zakoni tu ne delujejo v svoji običajni obliki... To, kar pripovedujem, ni grožnja, je samo počasna priprava na tisto, kar pride. V iskrenost mojih prizadevanj lahko verjameš...

Dimitrij je samo prikimal.

— Če si se z vso ihto in seveda z obupom predal varljivi igri, hočem reči tej ženski, potem ti ona vsaj vrača to veliko čustvo, če že smem tako reči, ali pa je morda ostala ravnodušna? Si imel kdaj občutek, da se med vama ustvarja vzdušje medsebojnega razumevanja, ki je tako potrebno že za nekoliko daljše sožitje?

Dimitrij je zamišljeno molčal. Strmel je v tla.

— To pač ni skrivnost, o kateri ne bi smela razpravljati. Vsa nevsakdanjost tvojih nežnih občutij ne more niti najmanj izgubiti na svoji pomembnosti, če si zastaviva nekaj stvarnih vprašanj. Če jih ne preneseš, kje je potem njena življenjska upravičenost? Z molkom mi pritrjuješ. Stopiva korak dalje. Ta ženska te ni nikoli imela rada...

— Prepričan sem, da vam ne gre za nič drugega kot za ljubezen.

— Ukvarjam se samo s tem, kar je. Prihodnost vidim na svoj način, ki ne more biti tvoj... Njena čustva so stalna, to ne govori v tvoj prid. Iz podatkov, s katerimi razpolagam, je razvidno, da že nekaj let pripada enemu samemu moškemu. Mimogrede omenjam, da je inšpektor v neki nam sorodni Ustanovi. Ta inšpektor je res nekoliko nenavadna osebnost, toda niti to ne spreminja tvojega položaja. Napravil je vse, da bi se je znebil. Kako je že bilo? Da. Nekajkrat jo je zbil na tla in jo teptal s čevlji. Do krvi si je odrgnila kolena, ko se je plazila za njim. V odgovor jo je lopnil po zobeh, da jih je lahko nekaj kar izpljunila. Nato se je je lotil s kolom. Ko niti to ni pomagalo, jo je vrgel v občestni jarek, kjer je obležala v nezavesti. Potem je odšel z drugo. Sleherni dan so ga lahko videli s katero od znanih žensk... Cez nekaj mesecev se je znova vrnil k njej. Obdal jo je s pozornostjo in bliščem, ni se mu mogla upreti... Dva, tri dni je omahovala, potem se je odločila, da ga bo spet ljubila. Vrgla se je nanj, spraskala mu obraz in razgrizla kolena, izruvala mu šop las ter ga prisilila, da je ležal pred njo in jo prosil odpuščanja. Vse se je začelo znova... Ljubezen, pijančevanje, divjanje po mestu in okolici... Ženska sem in razumem, da takšni odnosi ustvarjajo trdne vezi. Slaba vest botruje ljubeznivosti, vsak pomislek o izgubljenem raju odpade. Ena nudi prav tisto kot vse druge in še več. Čast in ponos pač nimata opravka z ljubeznijo. Čemu pravzaprav služita? Osebnemu zadovoljstvu, ali ne? Odpoved ni nikakršno zadovoljstvo... Beg je mučenje samega sebe. Upanje premosti vse razdalje in prizadejana bolečina pogloblja ljubezen. Udarci bolijo, a nas tudi vežejo na tistega, ki tepe, tako... Začrtala sem (čeprav samo v grobem) meje nekega sveta, ki ti je še neznan... Že vidiš v njem samega sebe? V tej igri si ostal brez adutov. Ali sploh kaj veš o Danuški? Si jo vsaj pretepal, si jo zbil na tla?

— Če sem vas prav razumel, vse govori zoper mene. Celo vi. Ali: Tudi vi. Ali: Predvsem vi! Razumel sem vas, zato nadaljujte. Hočete me spraviti s tira. Prepozno. Tisto, o čemer govorite, je preteklost. Domnevate, da mi je vse znano. Preteklost je pač preteklost. Vsakdo ima svojo. Ona ni samo njegova pravica, temveč tudi njegov sestavni del. V mojem primeru nič ne spreminja. Čakam na vprašanje, ki še ni bilo zastavljeno...

— Dvigaš se nad preteklost in nad sedanjost, se je ironično nasmehnila Tilly.

— Bežiš, uhajaš mi. Hočeš biti tvoren... Toda preteklost še traja... Ni je mogoče postaviti v kot in se ne več meniti zanjo. Toda ona je tu...

- Vsako čustvo ima svojo zgodovino. Je po to v resnici postranska stvar...
- A kaj je važnejše?
- Čestitam. Preobrat je bil odličen. Namesto, da bi postavljaj vprašanja, naj nanje odgovarjam.
- Sam hočeš odkriti resnico?
- Ne med izmišljotinami...
- Tvoja zgodba je zbudila moje zanimanje, nič drugega...
- Od samih zgodb ne vidimo več življenja, je nekoliko zviška pribil Dimitrij.
- Priznam, da me v tem trenutku bolj od vsega drugega prizadeva naloga, ki ste mi jo poverili. Dosedanje preiskovanje tega kupa aktov je bilo brezuspešno.
- Vem, se je zasmejala Tilly. — Ali naj povem neko šalo? Ne gre za dokaze o tvoji sposobnosti. O vsem bodo sodili tisti, ki so za to postavljeni. Vendarle pa se moraš nečesa varovati: podtikanj. Če v tem kupu aktov ni tistega, kar iščeš, to ne pomeni, da ne boš opravil nekega dela. Celó v primeru, če jih je pred teboj že kdo pregledal... Morda mu je potrebno še eno potrdilo. O njegovih namerah ne veš ničesar... Res pa je, da je zaradi teh papirjev v sobi zatohlo. Zraka primanjkuje. V takšnem vzdušju se porajajo dvomi. Dala ti bom ključ, odprl boš sosednji prostor in v njem boš odlagal pregledane akte. Bolje se boš počutil... Zdajle pa boš razumel, da moram oditi. Dolžnosti me kličejo. Imaš zvečer kaj časa zame?
- Privatno ali službeno?
- Kakor koli.
- Ostal bom tu, dokler bom vzdržal.
- Povabila bi te...
- Zal... Potreben mi je majhen delovni uspeh, znamenje za klobukom. Zgolj zaradi občutka...

Tilly se je pomaknila k vratom in mu molče ponudila ključek, ki ga je morala že ves čas razgovora držati v roki. To svojo kretnjo je spremljala z nekim posebnim pogledom, ki ga Dimitrij ni mogel opredeliti in mu zato tudi ni pripisal nobenega pomena. Ves čas si je želel samo to, da bi odšla. Ko jo je spremil še nekaj korakov v inšpektorjevo sobo, se mu je zdelo, da se popoldne že nagiba proti večeru. Svetloba je bledela, postajala je rjavo rumena, spominjala ga je na neki davni jesenski dan in ga obenem navdajala z nemirrom. Po vrnitvi v svojo sobo je še nekaj trenutkov poslušal, če se Tillyni koraki res oddaljujejo. V vsej hiši se ni zganila niti senca. Vseeno se je izognil slehernemu sklepu. Zleknil se je na kup papirjev, sklenil roke pod glavo in dolgo srmel v strop. Vsa njegova notranjost je drhtela od pričakovanja neke odločitve. Zaman. V tem trenutku se mu je zdelo, da je že vse odločeno. S podvojeno

močjo se je znova vrgel nad akte, hoteč osvoboditi tisti del stene, kjer bi morala biti vrata v sosednjo sobo. Našel jih je prav tam, kjer jih je pričakoval. Zlahka jih je odprl in se znašel v pisarni, ki je bila popolnoma enaka njegovi, le da je bila povsem prazna. Bil je tam, kjer je še pred nekaj dnevi pričakoval hodnik. Verjetno tudi popolnoma zapuščena ni bila, čeprav ni nobeno znamenje pričalo o vsakodnevni prisotnosti ljudi. Vendar se mu je sleherni pomislek o tem zdel popolnoma odveč. Občutek, da niti za svojo pisalno mizo ni sam, je bil zdaj dokončno utemeljen. Nekdo je neprekinjeno stal za njegovim hrbtom in presojal njegove najbolj skrite nagibe.

Novih znamenj na zidu Dimitrij ni iskal, saj je bil že vnaprej prepričan, da jih ne bi našel. Prostor je bil kot nalašč za odlaganje pregledanih aktov in brez oklevanja je znosil tja ves papir, ki ga je lahko pogrešal. V prazni sobi se mu je zdel kup večji kot prej, dokaz njegovih prizadevanj neizpodbiten. To ga je spodbudilo, da je naglo zaklenil vrata, pograbil suknjič in se zagnal po stopnicah navzdol. Oklevati ni bilo mogoče še naprej. Dan je moral dopolniti še z enim novim spoznanjem. Prepričan je bil, da bo še pred mrakom dospel v predmestje in našel nekoga, ki ga išče. Zastaviti bi mu moral vrsto vprašanj, a kakšna bodo ta vprašanja, ni vedel niti sam.

S hladnokrvno ravnodušnostjo je v veži namenoma pozabil pozdraviti vratarja.

Moški, ki je ob nenavadni uri sam stal na nasprotni strani ulice v senci vrtno ograje, ga ni zanimal.

Notranja moč, ki ga je gnala dalje, je v njem samem in v zunanjem svetu odkrivala nova obzorja. Čutil je, da se osvobaja številnih meril, ki so še pred kratkim uravnavala njegova dejanja. Vedel je, da prihaja na rob novega sveta, zato je pohitel še bolj. S pločnikov je grenko puhtel asfalt, zadah se je v višini senc zgoščeval v pravo meglo. Njen pritisk je bil boleč. Po vsem telesu ga je oblival mrzel pot in mu s prstov kapljal na tla. Ulice so seveda bile prazne. Sleherno okno je bilo zagrnjeno s črno zaveso. Iz dna ulice je odzvanjal molk, sence so že bile zagrnile cestni tlak, zdaj so se plazile proti zgornjim nadstropjem, na obeh straneh ceste enako.

Na Glavnem trgu je moral ugotoviti, da sonca ne bo videl, celo z najbolj južnega vogala ne. Svetloba, kar je je še sploh bilo, je prihajala nekje iz zemlje. Zrak je tu zaudarjal po ribah, po osušenih vodni strugi z algami in blatom. Rad ali nerad si je moral priznati, da je izvor tega zadaha reka. Pri tem pa ni še prav nič vedel, kje naj jo išče. Od vseh strani je zaudarjalo enako. Reke pravzaprav niti ni nameraval iskati, njej se je nameraval posvetiti kdaj pozneje, v bližnji prihodnosti, mimo nje pač ni bilo več mogoče... Nenadoma je bila vstopila v njegovo življenje in zdaj ji je že moral priznavati znaten pomen. Ta trenutek seveda ne. Njegov načrt je bi še trden: Z Glavnega trga je po eni od ulic, ki

so vodile proti vzhodu, hotel v predmestje. Ker mu je takšna nemara enkrat že spodletela, najbrž zaradi teme in telesne utrujenosti, je zdaj upal na uspeh. Bilo je še zadosti svetlo in počutil se je dobro. V sebi ni našel nobenega razloga, ki bi ga oviral. Smer mu je bila znana, časa je imel dovolj, do jutra.

Kmalu se je izkazalo, da je trg ob tej uri nekoliko razsežnejši kot sicer. Ko ga je Dimitrij prečkal na spodnji polovici in se mimogrede oziral na vse strani, celo tja, od koder je ravnokar prišel, je bil razgled v vse smeri enak in zadosti nesmiseln: Trg ni mogel biti od vseh strani neprodušno obdan z stavbami, temu vtisu so mogle biti vzrok le razdalje. V nasprotnem bi bil vsak dostop na trg nemogoč, prav tako tudi njegova osebna navzočnost! Toda ko se je bližal vzhodni strani, si je moral priznati, da tu nekaj ni prav. Predstava trga, ki jo je nosil v sebi, je bila zmotna, kljub temu da je že prenekaterikrat stal na tem istem mestu in bi znal z zaprtimi očmi naštetih vse stavbe okrog sebe, da jih je poznal po obrisih že od daleč, celo ponoči in v megli. Iz službe je na trg vselej prihajal po isti cesti z zahodne strani, v isto smer se je vračal tudi domov, le nekoliko niže. V tem trenutku pa nenadoma ni več vedel, kam naj se obrne. Tam, kjer je bila v njegovem spominu vzhodna stran, zdaj ni bilo nobene ulice niti odprtega dvorišča. Hiše so stale tesno druga ob drugi, zvezane s prizidki in visokimi ograjami, od katerih so se nekatere sicer zdele popolnoma nove, toda niti s to ugotovitvijo se ni bilo mogoče zadovoljiti. Našel ni niti tiste ulice, po kateri že prejšnji večer ni nikamor prišel. Kot da je izginila. Dimitrij se je ustavil, nekajkrat zatisnil oči, in znova pogledal. Vselej isto. Pogled mu je zdrsel po strehah in obkrožil trg. Za njegovim hrbtom bi morala biti ulica. Toda tudi te ni bilo. Potipal je visoki zid s strešnico, bil je resničen zid. Če je po njem udaril s pestjo, je čutil bolečino. Ko je hotel vanj zariti prste, so ga za nohti zbadli ostri robovi ometa. Vonj po cementu in pesku je bil pristen.

Vrnil se je k vogalu hiše z visokimi izložbami, kjer je čakal Danuško tedaj, ko je še prihajala. Prepričal se je, da se ne moti. Vendar tudi sebi ni več zaupal. Bil je tu, a je še komaj verjel v to. Njegovo razpoloženje ni bilo več pristno. Postajalo je mučno, bolj sanjsko kot resnično. Ta svet okoli njega ni bil niti tisti sanjski svet, ki ga je kdaj pa kdaj, sicer vse bolj poredko, a vendarle še doživljal. Njegova osebnost ni bila več celovita, spomin bolečine in radosti je bil že daleč. Razočaranje ni bilo več razočaranje in hrepenenje ne več hrepenenje. Celotna zavest o neizpolnjeni želji je bila razkrojena ob ostro začrtani misli, ki je v njem še živela, a se je ni več zavedal. Ob misli namreč, da v tem mestu ni nič prepuščeno naključju. Zakaj tako, zanj ni bilo več vprašanje.

Naslonil se je na zid in se poskušal zbrati. Čakal je deset, dvajset minut. Nič. Enako kot prej. Pomislil je, da morda spi. Ko pa je z lahkoto obnovil vse dnogodke preteklega dne, je bil prepričan, da tudi to ni res. Nekje globoko

v njem se je spočel občutek podoben bolečini, a ko je začel dvomiti o njem, je izginil. Sprevrigel se je v nekaj drugega, ne v svoje nasprotje. To novo razpoloženje mu je odgrinjalo že pozabljena področja spomina. Vsa preteklost se mu je zazdela manj resnična. Enako sedanost. Znanci niso bili več znanci, služba ne služba, cilj ne cilj, temveč nekaj neznanega, nedoumljivega. Občutek dolžnosti se je razblinil s službeno vneto vred. Celo potrebe po gibanju ni več čutil, a tudi mirovati ni želel. Hotel je zakričati, klicati na pomoč, a se je premislil, ko je v grlu že začutil glas.

Odločil se je, da se vrne. Ulico, po kateri je prišel na Glavni trg, je zlahka našel. Bila je ista kot prej. Hitel je proti središču mesta in kmalu se je znašel na znanih vogalih in ob ograjenih vrtovih, mimo katerih je hodil vsak dan. Dopovedoval si je, da se mu nikamor ne mudi in da nima cilja. Poskušal je varati samega sebe in to je povzročilo, da so njegove misli postajale jasnejše. Dopovedoval si je, da mesta še ne pozna dovolj in da se je najbrž zmotil. Vzhodna stran sploh ni vzhodna... Imenuje se nekako drugače... A predmestje, kamor je hotel? Je brez imena? Najbrž ne, le on ne bo nikoli zvedel zanj.

Medtem se je znočilo. Mrak se je valil po ulicah kakor nizki oblaki megle, in luči tudi še ni bilo. Prižigale so se kasneje, po posebnem redu, ki ga Dimitrij še ni poznal. Vedel je samo to, da vseh cest ne osvetlijo hkrati. Kam naj se obrne? Naj je samega sebe še tako pozival k stvarnemu razmišljanju, naj je bila njegova pripravljenost, da se bo po razumnih sklepih tudi ravnal, še tako trdno, zase ni našel nobene druge možnosti, razen ene same: vrniti se v službo. Delati in pozabiti. Pozabiti nesmiselni dogodek na Glavnem trgu, pozabiti vse, kar se mu je pripetilo v tem mestu. Toda niti ta možnost se mu ni zdela razumna. Živeti pa je moral takoj, dalje. Če bi bil vsaj utrujen, tedaj bi odtaval domov, prespal noč in zjutraj odhitel nazaj v mesto. Preostalo mu ne bi niti trenutek časa, da bi urejal svoj odnos do obdajajočega ga sveta. Bi se potem to razmerje spremenilo? Slejkoprej bi se sleherni pojav razgalil v svoji nasprotujoči si dvojnosti. Vse resnično je enako varljivo. Prihodnosti ni mogoče predvideti, a nič predvideti, to se je upiralo njegovi naravi.

Sele v pisarni se je zavedel, da mu ne preostaja drugega, kot da išče nove številke. Njegova vztrajnost je izvirala zdaj že iz malodušja. Vseeno pa ga je pomirila. Zanašajoč se na občutek in prepričan, da je ura že blizu polnoči, je končno le zapustil Ustanovo. Ko se je znašel na ulici, so se njegova prizadevanja spet izkazala za netočna. Gorele so še vse luči. To je presegalo njegove izkušnje in prepričeval se je, da so pri mestni razsvetljavi pred kratkim uvedli nov red. Sprememba pa ni bila verjetna, zato je za neizpodbitno imel samo dejstvo, da so ulice resnično svetle. To dejstvo pa vsaj trenutno ni bilo v nasprotju z njim. Kajti želel se je še nekoliko sprehoditi. Zamikalo ga je, da

bi obiskal krčmo Pri črni vešči. Noč je bila za pohajkovanje kaj pripravna, megla se je bila dvignila do višine vežnih vrat in hlad ni bil tako vsiljiv kot zjutraj. V praznem zidovju, v krošnjah dreves, v temnih vežah in na nerazsvetljenih dvoriščih pa se je vendarle dogajalo nekaj, kar ni dovoljevalo lagodne brezskrbnosti. Dimitrij pravzaprav ni vedel, kaj je tisto. Moral se je ustavljati, prisluškovati na levo in desno. Ni se bal, a tudi tesnobe se ni mogel ubraniti. Nekatera znamenja so kazala, da ga morda zasledujejo. Za hrbtom je razločno slišal pritajene korake, a ko se je ozrl, ni bilo nikogar. Nekajkrat je na nasprotni strani ulice zaznal senco, ki se je ustavila hkrati z njim. Njegova ni bila, kajti ta je segala komaj do polovice ceste, bila je krotka in vselej enojna, one tam nasproti pa so bile tri, nemirne. Če je miroval, se niso zganile. Takoj pa, ko je krenil dalje, je tlak pod njim votlo bobnel, kar je bilo podnevi izključeno. Na drevju v parku so šumele gole veje, tu in tam se je upognil vrh drevesa, v zraku pa ni bilo niti najrahljšega vetriča. Mesto nikakor ni bilo tako brezdušno, mrtvo in pogreznjeno vase, kot se je zdelo podnevi. Dimitrij je bil pripravljen na sleherno presenečenje, a obenem tudi prepričan, da ga ne more nič presenetiti. Želel si je novih doživetij, ki bi razbila enoličnost vsakdanjosti.

Križarjenju po ulicah se je mimogrede odpovedal. Preveč se je zamudil s postajanjem na vogalih, to pa je imel za nevredno samega sebe. Obenem pa je tudi čutil, da se bo moral v kratkem spremeniti. Če se je hotel izogniti bližajočemu se neugodju, je moral čimprej dospeti v osvetljen prostor krčme Pri črni vešči. Seveda še ni bil popolnoma gotov, da jo bo res tudi našel. Utripi rdeče neonske luči pa so kmalu pregnali tudi ta pomislek.

Ko je štal pred krčmo, je bil že popolnoma miren. Tu glasovi niso bili ne navadni, v nasprotju z ostalim mestom, ki je bilo pogreznjeno v tišino, so bili celo blagodejni. Tu je svetloba utripala v rednih presledkih, zato tudi sence, ki so ga spremljale, niso bile več tuje. Nekje iz globin podzemlja so se čuli zvoki glasbenega avtomata. Ponavljal je eno in isto pesem, vendar to ni bila tista, ki jo je poznal. Ljudje so prihajali in odhajali posamič, res da le po prstih in tesno ob zidovih, a vendarle... Pod neonskim napisom so od časa do časa pristajali tudi avtomobili, a le za hip. Zavečile so zavore, skozi odprta vrata je nekdo skočil na pločnik, zabrněl je motor, prišlec pa je izginitil na stopnišče.

Preden je vstopil, je Dimitrij še enkrat otipal notranji žep suknjiča. Kovanec, ki ga je skrtil pred dnevi, je bil še vedno tam. Ko je poravnal dolgove pri Žoržu, mu je komaj prikriil enega, vse ostale mu je moral posoditi. Žorž je namreč vztrajal pri trditvi, da so navade v tem mestu take: mlajši uslužbenci smejo videti denar samo na plačilni dan. Svoje zahteve je utemeljeval z višjimi razlogi, ki pa so Dimitrija bolj prestrašili, kot prepričali. Kljub temu je en novčič skozi notranji suknjičev žep potisnil pod podlogo in ga kasneje pritrdil

še z nekaj šivi. Zdaj mu je bil denar več kot potreben. Brez njega Pri črni večji ne bi mogel vstopiti.

Prepričan je bil, da mu je prostor od zadnjega obiska prav dobro ostal v spominu. Zlasti strme, betonske stopnice, ki so skozi številna nadstropja kleti vodile globoko v podzemlje... Zdaj pa si je moral priznati, da ga je spomin varal. Gostišče je bilo tik pod cestnim tlakom, enako opremljeno in enake oblike kot tisto spodaj. Le svetloba je bila tu bolj vsakdanja. Njegovemu razpoloženju ni ustrezala bližina ceste, želel se je spustiti globlje. Toda edina vrata, ki jih je našel, so bila trdno zaklenjena.

Ko je vstopil v gostinski prostor, so bili vsi stoli prazni. Gostje so nepremično stali, zgneteni v ozkem prehodu. Tudi molčali so, Dimitrij je bil prepričan, da hočejo pojasniti. Že naslednji hip pa se je izkazalo, da ga najbrž niso niti opazili. Zahreščal je avtomat, tedaj so se vsi zganili, vzvalovili, zanihali, nekateri so se celo vrteli. Luč se je pritajila, pravi razgled niti ni bil mogoč. Vznemirjena telesa so se umirila šele, ko je utihnil avtomat. Vsi so posedli. V oddaljenem koticu je Dimitrij našel tudi prostor zase. Popolnoma sam jih je lahko opazoval. Danuške ni odkril, pač pa je videl neko drugo, ki je bila za hip podobna — Dunji. Seveda to v resnici ni bila ona.

Dimitrij je uro ali dve prebil v svojem kotu, ne da bi se kdo menil zanj. Novi gostje niso prihajali, tudi odšel ni nihče. Govorili niso, sporazumevali so se zgolj s kretnjami, ki jih uporabljajo nemi, zato jih Dimitrij ni razumel. Morda so vmes tudi govorili, a je hreščanje avtomata udušilo sleherni človeški glas. Od časa do časa so vstajali, se prijeli za roke in se zavrteli v divjem tujem ritmu. Dimitrij jih je z zanimanjem opazoval, vendar ni mogel ugotoviti, h kakšnemu cilju jih vodi to gibanje. Ponavljalo se je venomer. Nekje med množico se je utrgal nerazumljiv vzklik. Kmalu so mu sledili še drugi. Sicer pa se ni nič spremenilo.

Brez misli, zaverovan v okolico, Dimitrij ni posvečal nobene pozornosti neposredni bližini. Ob tujem dotiku, ki ga je nenadoma začutil na svoji nogi, pa ga je spreletel mrzel srh. Okleval je trenutek ali dva, šele nato se je obrnil. Tik zraven stola je na tleh ležal moški, v preprosti, a dokaj lični (vsaj za razmere v tem mestu) obleki. Obraz je imel dvignjen in dvoje neizrazitih oči, polnih beline, je strmelo naravnost v Dimitrija. Zadrega je v hipu popustila, neznanec mu ni bil popolnoma tuj. Že v tem prvem trenutku se je izkazalo, da ga bo skušal razumeti, in pomignil mu je, naj vstane. Neznanec ga je ubogal in se malomarno namestil v naslanjač, kot da je tu stalni gost. Mimogrede je potegnil iz žepa tudi steklenico in jo položil na mizo.

— Za vsak primer, je pojasnil Dimitriju, kajti ta ga je opazoval z naraščajočim nezaupanjem. Neznanec je imel enega od tistih običajnih obrazov, ki jih je v

množici težko prepoznati. Neveščemu opazovalcu, seveda... Ne da bi bil brez značilnosti, le te so bile takšne, da jih prvi hip ni bilo mogoče odkriti. Splošen vtis pa je bil preveč vsakdanji, da bi bil zanimiv. Čez trenutek ali dva pa je tudi Dimitrij na tem obrazu že odkril nekaj, kar je zbuvalo pozornost: gladka koža, ustrojena na soncu, preprežena z žilicami, vendar ne bakrena. Ustnice stisnjene, vendar ne bolešno. Pogled miren, toda ne odmaknjen. Lasje pristriženi na kratko. Sicer pa je bilo njegovo telo skladno kot pri atletu. Ni mogel zatajiti, da živi na soncu in zraku, da se mnogo giblje. Kljub temu pa je njegova pojava, še preden je spregovoril, že izražala neko neopredeljeno žalost. Za razliko od vseh drugih, s katerimi se je Dimitrij spoznal v tem mestu, je bil to edini človek, ki ga niso zanimali drugi. Priplazil se je sicer na skrivaj, toda ne zaradi Dimitrija, zaradi sebe.

— Ostani tih in miren, je ukazal neznanec, njegov glas pa je obenem zvenel tudi proseče. — Sedi, kot si sedel doslej, in pogovarjaj se z menoj, kot da sva stara znanca. Če bi vprašali, kdo od naju je prišel zadnji, se javi ti. Vseeno je... Ne more ti škodovati. Če ne boš upošteval mojega predloga, ne boš preživel mojega konca, ki je tako ali tako že blizu. Zelo blizu. Bliže, kot si moreš misliti. Le nekaj uric hočem preživeti tako, po svoje. Potem se bom odstranil, kakor je bilo ukazano. Izpolnila se bo beseda Najvišjega.

— Da, je odvrnil Dimitrij. — Vse je popolnoma jasno.

Opazoval je sobesednika in ugibal, če je pijan. Toda ni mu uspelo odkriti nobenega znamenja, ki bi opravičevalo takšno domnevo. Njegove besede so izzvenele resno in so vsiljivo obvisle v prostoru. Zahtevale so, da se vrneta k njim.

— Če bi trdil, da sem prišel zadnji, je nadaljeval Dimitrij, bi bilo to povsem točno. Kajti vi ste se priplazili. Tujca sva pa oba, tako sodim. Izbral sem si tale kot, da ne bi motil zbrane družbe. Najbrž tudi vas vodijo podobni nagibi. Tole mesto je zelo prikladno, če hočeva opazovati vrata. Jaz to delam. Čakam...

— Verjetno, je pritrdil Neznanec. — Tvoj obraz nazbrž ne laže. Jezik pa še ne obvladaš. Izločil si se, čeprav osamitev ni tvoj namen. Vidiš, ugibam... Če bi hotel tisto, kar hočeš, ne bi bil tu. S komaj opazno kretnjo je pokazal na goste. — Oni tam vselej stojijo nekoliko previsoko, zato sem se prihulil k tlom. Niso me opazili. Poznam njihove navade. Nikoli me niso ukanili, a jih tudi jaz ne nameravam. Po desetih letih si dovoljujem samo majhen oddih. Nič drugega. Do njega imam pravico, ali ne?

— Pravico? Jaz ne vem nič o njej...

— Jo vsaj iščeš?

— Ne.

— Ti ni potrebna? S čim se pravzaprav ukvarjaš? Delaš ne, to vidim...

— Delam resnično ne. Zastavil sem si nekakšni cilj, toda omejen sem z vsemi predsodki svojega časa.

— To zveni domače. A tvoj odnos do tujih želja?

— Žal ne morem mimo njih. Sploh nikamor ne pridem.

— Vsaj poskušaš?

Dimitrij je zmignil z rameni.

— Si se malodušnosti že uprl?

— Vsak čas... Dimitriju se je razvedril obraz.

— Kdo od nas ni bil tak, je zamišljeno nadaljeval Neznanec. — Ali me hočeš poslušati? Pozneje boš razumel, da bi bil sleherni interes nismiseln. Preživel sem nekaj lepih let, let v pričakovanju. Okusil sem življenje, samo okusil. In vendar lahko z vso gotovostjo trdim, da nimaš prav. Malodušja ni. Tudi lastne poti ni. Je samo trdna, urejena naosebna volja, ki se ji moreš podrediti. Vselej se moraš podrediti. To sem spoznal, resnično...

— Vaša spoznanja veljajo komajda za vas.

— Dobro. Boš uspel? Ne boš! In kaj potem? Tudi mene so nekoč prevzemale velike misli. Nalagali so mi nekatere odgovornosti, jaz pa sem hitel po svoji poti. Pozabljal sem na svoje dolžnosti. Samovoljno sem prelomil dano besedo. Potem se je začelo... Dvojno življenje je utvara. Služiš lahko samo sebi ali samo drugim. Spoznanje pride prekasno in vrnitve ni. So samo še posledice. Seveda ostane še pravica svobodne izbire: Ali do kraja pretrgati vse vezi, ki te vežejo s svojimi, sploh z vsemi, za vselej ostati izven, nikomur potreben, nikomur orgovoren, nikjer varen in nikjer udeležen, nečlovek in neživ, ali pa sprejeti kazen svojih tovarišev. Oboje pomeni konec. V drugem primeru je vsaj konec časten... Tu si, sem spadaš, kakršen koli si že in ne glede na to, kakšna je tvoja usoda. Sprejmi jo. Se je čas. Ne oklevaj, sicer boš postal bedna kreatura, kot sem jaz... Svojo ničevost lahko zanikam le s tem, da zanikam samega sebe. Zdaj sem, jutri me ne bo več... Ali nisem videti klavrn? Nimam na čelu znamenja, ki vpije, da sem izgubljen?

— Nobenega znamenja ne vidim. Nič bolj klavrní niste kot jaz ali kdor koli iz te družine. Morda ste nekoliko sentimentalni, morda nekoliko nesrečni. Prepričan sem, da še ni vse izgubljeno...

— Sploh ni izgubljeno, ker ničesar več ni. Le nekaj ur, ki jih bom prebil tule. Nato bom odšel. Jutri bom samo še snov.

— Zveni patetično, a se ne morem znebiti vtisa, da resnično nekaj nameravate. Prepričani ste...

— Da, jaz sem to.

- Včasih pomaga kakšno zelo običajno sredstvo. Spomin na staro mater. Da ne omenjam žene in otrok, na katere je tudi mogoče misliti.
- Imel sem jo... In hišico na deželi, ob robu gozda, obrnjeno proti soncu. Vsako jutro se je lesketalo v oknjih...
- Sonce še sije...
- Zame ne več. Verjame, da sem izpolnil svojo dolžnost in odšel.
- Toda še ste tu. Eno samo znamenje zadostuje...
- Nobenega znamenja, je odkimal neznanec in preudarno nadaljeval: — Tu sem povsem po naključju. Zaradi dobrohotnosti mojih bivših tovarišev. Njim se je mogoče izneveriti samo enkrat. Hvaležen sem jim, ker so mi omogočili spoznati mojo dolžnost. Oni dajejo vrednost življenju in jo jemljejo... Izdal sem jih.
- Postajate zanimivi. Nekakšna preganjavica, ali kaj? Morda imate celo ime?
- Motiš se, nimam ga. Mene ni.
- Lahko vas usekam po tem prekletem gobcu...
- Seveda, se je nasmehnil neznanec, vendar tega ne boš storil.
- Kako? Sonce imate na deželi, spomin na ranjke, gozd, ki spomladi ozeleni, preteklost... V notranjem žepu suknjiča dokumente... Rodili ste se v nekem kraju, nekega dne... In trditev, da vas ni?
- Praktično me ni... Že od dneva, ko sem se izneveril svojim tovarišem, sem samo še senca. Do današnjega dne kakor da nisem živel. Nimam nobenega dokumenta, niti monograma ne. Razumeš?
- In ni izboda?
- Ni ga. Vse je zelo preprosto: Nekdo mi je podaril tole steklenico pijače. Vzel sem jo, misleč, da se mi bo zbudila želja po njej. A se ni in se tudi ne bo. Nimam želja. Vse je zelo preprosto, zelo preprosto. Vsaj zdaj... Vselej pa ni bilo tako. Potreboval sem nekaj let in ves ta čas sem mučil samega sebe. Trpljenje očiščuje, to je edino, kar od stare modrosti še drži.
- Kaj pa: bolje živ pes...?
- Ne velja več. Osvobodil sem se samega sebe. Zdaj sem prost vsega.
- Zelo preprost nesmisel. Zanikavanje vse v prek. V nasprotju z naravo.
- Zanikanje je cilj, nič drugega. Brez pomoči tovarišev ga ne bi nikoli dosegel...
- Priznam, da ta modrost presega moje izkušnje.
- Razumljivo... Glej! Leta in leta živiš nekje, popolnoma v samoti, ločen od sveta, izpostavljen težkim telesnim naporom in zahtevnim duhovnim vajam, v družbi sebi enakih, v moralno neoporečnem vzdušju, obdan od tovarišev, ki

si jim bil nekoč enak, a niso prelomili svoje besede. Samo ti te lahko razumejo in obsodijo. Samo iz njihovih rok lahko prejmeš pravično kazen. To sicer storijo s težkim srcem, ker jim je znana tudi tvoja zvestoba. A vendar, svojo dolžnost opravijo. Tvoje krvi sicer ne prelijejo, tak je zakon narave. Posredujejo ti le spoznanje, da med njimi nimaš več kaj iskati in da moraš njihovo obsodbo izvršiti sam. Obenem ti omogočijo, da si do konca koristen. Živiš v potu svojega obraza in s svojimi, upoštevanja vrednimi izkušnjami, seznanjaš mladi rod. Padli angel je nekoč vendarle zvesto služil bogu. Zakaj ne bi služil tudi tedaj, ko je že spoznal svoj greh. Spokornik živi v drugačnem odnosu s svojo preteklostjo kot tisti, ki so še v zagonu polne, ustvarjalne dejavnosti. Pa tudi sicer se vedno učimo drug od drugega. Še s svojim koncem služiš za zgled ali svarilo. Naši primeri utrjujejo red in občutek odgovornosti. V določenem pogledu so celo dobrodošli... Sleherna podrobnost je do kraja preiščljena. Naša obleka je preprostejša od njihove, živimo v ločenih prostorih, z manjšim udobjem in slabšo opremo. Hranimo se posebej, sicer pa se ne razlikujemo od njih. Le zavest, da oni pripadajo prihodnosti, mi pa smo umrli v preteklosti, nas dela skromnejše, ponižnejše. Celó na držo vpliva. Hodili smo s sklonjeno glavo. Najvišja zapoved pa je bila: ne sočustvuj s samim seboj! Možatost naj bi bila naša vrlina... Med seboj smo se vsi poznali, včasih smo vrgli karte ali brcali žogo. Izmenjavali smo si cigarete in drobne usluge, ki že mejijo na intimnost. Tudi delali smo skupaj. Od svojih osebnih zadevah smo razpravljali, kot da ne zadevajo nas. Le najvišji in odgovorni referent sta vedela, koliko je vsakdo od nas že napredoval, kaj je že napravil in kdaj bo lahko izpolnil poslednji ukaz. Poslednji Ukaz ni skrivnost. Objavijo ga pismeno, na razglasni deski. Vse je v njem: čas, kraj, način... Vendar o njem nihče ne razpravlja. Oduščani odide javno, vendar na način, ki ne zbuja pozornosti. Odideš kot po opravku. Dejansko prostovoljno... Skok v vodo ni primeren. Najprimerneje je počakati vlak. Tovariši te naslednjega dne lahko najdejo in se prepričajo, da med besedami in dejanij ne zija nikakršen prepad. Tudi jaz sem izbral to pot. Če jutri pogledaš popoldanski časopis, bo že poročal: Severno od našega mesta, med postajama M in N, so našli truplo neznanca. Menijo, da si je sodil sam. Ponesrečeni je brez dokumentov, oblečen v... Kdor kaj ve, ga prosimo... Seveda nihče nič ne ve.

— Kakšna sposobnost predstavljanja! Nadpovprečna...

— Ko ni več mogoče častno vztrajati, je treba vsaj častno izginiti.

— Častno?

— Ni druge izbire...

— Sprejemam vas kot razodetje. Kraj, od koder prihajate, bo postal znan. Množice ga bodo začele obiskovati.

— Obljuba molččnosti veže vse, ki so ga videli. Drugi ne pridejo vanj. Sredi gozda stoji, kamor ne vodi nobena pot. S tremi verigami straž je obdan, ki ne vedo, kaj stražijo. Dokončnih in večnih skrivnosti pa vseeno ni. Pravkar sem eno odkril...

— Čemu? Pričenjate me skrbeti...

— Usoda tistih, ki vedo. Vzrok, o katerem se lahko molči. Naravna skrb za tiste, ki prihajajo: Morda ti bo koristilo, meni ne more škodovati. Na obrazu ti berem, da te vežejo obljube. Morda si jih že prekršil, ali pa jih boš v kratkem. Kdor se zaveda posledic svojih dejanj, jih morda opusti. Ustvarjal sem do zadnjega diha. Če se boš kdaj znašel na Gradu brez imena... Koliko pa je že ura, kaj meniš?

— Ure nimam. Polnoč bo mimo...

— Opravi sem. Grem.

— To je vse?

— Vse.

Neznanec se je dvignil. Njegov obraz je bil jekleno siv, oči negibne. Roka, ki jo je podal Dimitriju, je bila hladna in komaj opazno je vztrepetala. Dimitrij je obsedel na svojem sedežu, poskušal se je dvigniti, a mu ni uspelo. Čutil je, da je pijan. Žila na sencih mu je glasno utripala, v prsih mu je gorel ogenj. Hotel je izreči en sam stavek, a so mu besede zastale v grlu. Neznanec se je že oddaljaval. Vsakdanje, prožno je stopal med gosti, ki so spet stali, ne da bi se še enkrat samkrat ozrl. Izginil je na stopnišču, kot da ga nikoli ni bilo. Avtomat je hreščal novo melodijo. Lakaji v snežno belih oblačilih so se kakor kače zvijali med mizami.

Dimitrij je naslonil glavo na dlani in si tesno zakril oči. Poskušal se je zbrati, vrniti se v resničnost. Ali se je kaj zgodilo? Ali je zvedel kaj novega? Je resničnost slutnja, ali pa je morda samo slutnja resničnosti?

Cez nekaj trenutkov je na svoji rami začutil tujo roko. Dotik ni bil resničen. Šele ko se je ponovil dvakrat, trikrat, je Dimitrij dvignil glavo. Ob njem je stala Danuška. Takšna kot se je je spominjal. Njena prisotnost ga ni niti presenetila niti vznemirila. Hladno in na pol odsotno se ji je zazrl v obraz. Ugotovil je, da je njen pogled miren, preiskujoč. Prvič se je zavedel, da je ne pozna, da je ni nikoli poznal. Na dosegu roke se je že ponujalo novo spoznanje. Njen glas se je odmaknil nazaj v mrak.

— Tudi ti piješ?

Dimitrij je odkimal.

— Nekoga čakaš? Ni res!

— Dimitrij je molčal.

— Sem ti kdaj rekla eno samo besedo? Izgovori jo.

— Oprosti. Nasmehnil se je. Potem je mimo nje strmel v množico, ki je spet vstala. Avtomat je igral znani napev: »O sole mio...«

— Si že dolgo tu?

— Ravnokar sem prišel...

— Zunaj rosi, pa sva stopila noter...

— Jesen pač... Odhajam, pozno je...

Utiral si je pot skozi množico, ki je prav tedaj vzvalovila. Okoli sebe ni videl nobenega obraza, a tudi glasov ni več razločeval. Ko se je vzpenjal po stopnišču, je stopil na vsako stopnico posebej, čeprav so bile nizke in bi z lahkoto preskakoval po dve.

Zunaj je še vedno rosilo. Ulico je razsvetljeval samo še zamolklo rdeči neonski napis, vse druge luči so bile že ugasnile.

Socialna kontrola v procesu urbanizacije

Zdravko Mlinar

(nadaljevanje in konec)

Poglejmo sedaj nekoliko podrobneje kaj je značilno za socialno kontrolo na vasi in v mestu in kakšne spremembe se pojavljajo v sodobnem procesu urbanizacije.

Naslednji primeri iz vsakdanjega življenja nam lahko nakažejo, zakaj in kako se pojavljajo razlike med socialno kontrolo na vasi in v mestu. Če npr. kmet, ki živi na osamljeni kmetiji, meče odpadke kar skozi okno na vrt, s tem ne bo nobenemu povzročil neprijetnosti. Lahko si pa predstavljamo, kakšne bi bile posledice, če bi tako ravnali vsi stanovalci velikih mestnih blokov. Zaradi nečistoče se lahko razširijo bolezni, ki takoj ogrožajo na tisoče stanovalcev (da ne govorimo še o vrsti drugih posledic, do katerih lahko pride zaradi velike gostote naseljenosti prebivalstva; npr. znano je, koliko nasprotij se pojavlja med gospodinjami v večnadstropnih stanovanjskih zgradbah zato, ker prah, ki ga ena stresa skozi okno, prihaja spet drugi v stanovanje). Navedli bi lahko še nešteto podobnih primerov. Kmet na osamljeni kmetiji npr. lahko pušča otroke brez posebnega skrbstva, ne da bi jih s tem izpostavljal večji nevarnosti. Prav nasprotno pa velja za otroke v velikem mestu, z velikim prometom, množico neznanih ljudi ipd.